

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”**

***Iconostasul în Transilvania.
Istorie, Artă și Teologie
(cca. 1400-1650)***

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop

Student-doctorand:

Timbuș Sergiu Petru

2021

Cuprins

Introducere

Capitolul I. Sisteme de închidere a altarului în arhitectura ecleziastică răsăriteană.

Premise.....p. 16

1. Sistemele de închidere a altarului în Bizanț. Istorie și simbol.....p. 16

1.1. O istorie sintetizată.....p. 16

1.2. Teologie și simbol.....p. 29

2. Închizătura altarului în Transilvania (secolele XIV-XVII).....p. 38

2.1. Sistemele de închidere a altarului în Țările Române. Terminologie și tipologie.....p. 38

2.1.1. Terminologia de sorginte bizantină.....p. 38

2.1.2. Terminologia dezvoltată în spațiul românesc.....p. 42

2.2. Context istoric în cadru geografic.....p. 45

2.2.1. Perioada paleocreștină (secolele II-VI).....p. 45

2.2.2. Perioada migrațiilor (sec. VII-XI).....p. 46

2.2.3. Epoca voievodatului (sec. XI – mijlocul sec. XVI).....p. 47

2.2.4. Epoca principatului autonom (mijlocul sec. XVI – sfârșitul sec. XVII).....p. 48

2.3. Iconostasul în teologia academică românească versus cercetarea din teren.....p. 50

2.4. Arhitectura ecleziastică răsăriteană în Transilvania. Biserica de zid și biserica de lemn ca loc specific al iconostasului.....p. 55

2.5. Patrimoniu mobil transilvan: icoane și iconostase propriu-zise, asociate sistemelor de închidere ale altarului din secolele XVI-XVII.....p. 64

Capitolul II. Iconostasul de zid.....p. 66

1. Studiu de caz: Mănăstirea Râmeț.....p. 66

2. Studiu de caz: Galda de Jos.....p. 77

3. Studiu de caz: Cicău.....p. 82

4. Studiu de caz: Lopadea Veche.....p. 86

5. Studiu de caz: Măgina.....p. 87

6. Studiu de caz: Daia Română.....p. 91

7. Studiu de caz: Geoagiu de Sus.....p. 94

8. Studiu de caz: Livezile.....p. 97

9. Studiu caz: Suseni – Mănăstirea Colți.....	p. 98
10. Studiu de caz: Mălăiești.....	p. 104
11. Studiu de caz: Galați.....	p. 104
12. Studiu de caz: Nălați.....	p. 107
13. Studiu de caz: Crișcior.....	p. 109
14. Studiu de caz: Cinciș.....	p. 111
15. Studiu de caz: Voivodenii Mari.....	p. 112
16. Studiu de caz: Viștea de Jos.....	p. 114
Rezumat (capitolul II).....	p. 116
Capitolul III. Peretele-iconostas.....	p. 119
1. Studiu de caz: Baica.....	p. 119
2. Studiu de caz: Bârsău Mare.....	p. 121
3. Studiu de caz: Bozna.....	p. 122
4. Studiu de caz: Bulgari.....	p. 124
5. Studiu de caz: Dobrin.....	p. 126
6. Studiu de caz: Racâș.....	p. 127
7. Studiu de caz: Bălan-Josani.....	p. 129
8. Studiu de caz: Letca.....	p. 130
9. Studiu de caz: Negreni.....	p. 131
10. Studiu de caz: Ileanda.....	p. 132
11. Studiu de caz: Poarta Sălajului.....	p. 133
12. Studiu de caz: Doba Mică.....	p. 134
13. Studiu de caz: Gălpâia.....	p. 136
14. Studiu de caz: Vădurele.....	p. 137
15. Studiu de caz: Dretea.....	p. 138
16. Studiu de caz: Calna.....	p. 140
17. Studiu de caz: Cremenea.....	p. 141
18. Studiu de caz: Sălișca-Deal.....	p. 142
19. Studiu de caz: Târgușor.....	p. 143
20. Studiu de caz: Muncel.....	p. 145
21. Studiu de caz: Chesău.....	p. 147
22. Studiu de caz: Mănăstirea Nicula.....	p. 148
23. Studiu de caz: Gârbău Dejului.....	p. 150
24. Studiu de caz: Dobric.....	p. 151

25. Studiu de caz: Zagra.....	p. 152
26. Studiu de caz: Porumbeni.....	p. 154
27. Studiu de caz: Ghirbom.....	p. 155
28. Studiu de caz: Alun.....	p. 156
29. Studiu de caz: Birtin.....	p. 158
30. Studiu de caz: Bejan.....	p. 160
31. Studiu de caz: Târnăvița.....	p. 161
32. Studiu de caz: Muncelu Mic.....	p. 163
33. Studiu de caz: Presaca.....	p. 164
Rezumat (capitolul III).....	p. 166
Capitolul IV. Icoane și iconostase propriu-zise (secolele XVI-XVII)	p. 169
1. Triptice.....	p. 169
1.1. Tripticul de la Muzeul Brukenthal din Sibiu.....	p. 169
1.2. Tripticul de la Agârbiciu (județul Cluj).....	p. 170
1.3. Tripticul de la Bica (județul Cluj).....	p. 171
2. Icoane.....	p. 173
2.1. Icoanele de la Urisiu de Jos.....	p. 173
2.2. Icoanele de la Boiereni și Rogoz.....	p. 175
2.3. Icoane disparate.....	p. 176
3. Iconostase.....	p. 179
3.1. Studiu de caz: Iconostasul bisericii Sfântul Nicolae din Hunedoara.....	p. 179
3.2. Studiu de caz: Iconostasul bisericii Mănăstirii Lupșa	p. 184
3.3. Studiu de caz: Iconostasul de la Dumbrava.....	p. 184
3.4. Fragmente de iconostas: Șirul Sfinților Apostoli, Crucea cu Molenii și Uși împărătești.....	p. 188
4. În loc de „Observații”: câteva aspecte de istoria artei.....	p. 191
4.1. Icoanele iconostasului transilvănean: icoana pe zid și icoana pe panou de lemn.....	p. 191
4.2. Tradiții locale și influențe de la est, sud și nord de Carpați.....	p. 194
4.3. Iconostasul și problema națională.....	p. 197
5. Iconostasul în context liturgic.....	p. 198
5.1. Iconostasul și cultul bisericesc.....	p. 199
5.2. Raportul dintre închizătura altarului și pictura parietală.....	p. 203
6. O imagine în oglindă: Preiconostasul sau iconostasul femeilor.....	p. 215

Concluzii.....	p. 219
Anexa foto.....	p. 229
Bibliografie.....	p. 280

Cuvinte cheie: închizătura altarului, templon, iconostas, iconostas de zid, perete-iconostas, iconostas-templon, icoane transilvănene, icoane rutene, iconostas transilvănean, iconografia iconostasului transilvănean

Perceput adesea ca element „pur bizantin”, iconostasul, în formele uzuale pe care le întâlnim în bisericile contemporane, constituie în fapt o tradiție postbizantină¹ ce înglobează un amalgam de elemente bizantine, postbizantine și chiar apusene.

Poate ar fi prea temerar să vorbim despre o „criză” a programului iconografic din bisericile ortodoxe, însă o mai bună înțelegere a evoluției conceptului de iconostas ar putea reda lăcașurilor sfinte un plus de frumusețe, unitate și armonie. Un asemenea demers depășește sensibil spațiul transilvan, precum și hotarele unei singure discipline. Contextul istoric, evoluțiile sociale, interferențele religioase și culturale se oglindesc în iconostas asemenea unui chip în icoană.

Raliat la preocupările cercetătorilor contemporani de a face cunoscută bogăția moștenirii culturale bizantine în Balcani și pretutindeni, de a sublinia evoluțiile particulare și specificul național pe care acestea îl imprimă, proiectul de față își propune să contribuie la cunoașterea artei religioase din Transilvania, în general, și în special la cunoașterea și recuperarea unei tradiții astăzi parcă nemaiînțelese. Născut atât din rațiuni practice, cât și ca rezultat al reprezentării simbolice a spațiului sacru constituit de lăcașul de cult creștin – oferind numeroase analogii cu Templul Vechiului Legământ –, iconostasul este marcat în evoluția sa de istoria Bizanțului, de iconoclastism și de „Biruința Ortodoxiei”, de fervoarea cultului accentuată de curentul isihast, de iradierea artei constantinopolitane în Răsăritul creștin, de căderea Constantinopolului, de evoluțiile particulare ale artei bisericești din țările ortodoxe și, nu în ultimul rând, de apariția și răspândirea erminiilor (secolul al XVIII-lea²), a manualelor de teologie liturgică, dar și a suflului înnoitor promovat de noile generații de iconari³.

O sinteză privind evoluția iconostasului pe teritoriul țării noastre, pornind de la o cercetare de teren sistematică, încă se lasă așteptată. Un prim început îl avem în lucrarea Dorinei Pârvulescu, *Iconostasul în Banat*, studiu ce vizează, așa cum o arată și titlul, doar

---

¹ *Iconostasul – o tradiție post-bizantină* este titlul prezentării pe care am susținut-o în cadrul manifestării *Iconari în Otopeni* din anul 2015. Vezi TIMBUȘ (2015), *passim*.

² CORESCIUC (2017), p. 196.

³ A se vedea de exemplu manifestarea *Iconari în Otopeni*.

zona Banatului și doar perioada de timp cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și deceniul al treilea al secolului al XIX-lea. Momentan dispunem mai mult de studii disparate, legate de diferite icoane vechi, de legătura lor cu pictura ansamblurilor murale, de activitatea a diferiți pictori și a diferitelor centre artistice etc. Totuși, multe din aceste studii, unele deosebit de valoroase, pot servi ca bază pentru tratarea temei propuse. Au cu deosebire această calitate studiile Corinei Nicolescu publicate în albumul *Icoane românești*, cele ale lui Alexandru Efremov din volumul cu același nume, cele ale lui Marius Porumb sistematizate în monumentală sa lucrare *Dicționar de pictură veche din Transilvania. Sec. XIII-XVIII*, în care sunt identificați peste 300 de iconari, pentru cei mai mulți dintre ei fiind reconstituit și arealul în care au activat. La fel Anca Pop-Bratu, cu *Pictura murală maramureșană*, Ioana Ene cu *Icoane brâncovenești și postbrâncovenești din județul Vâlcea*, Marina Ileana Sabados cu *L'iconostase de Moldovița: un repère dans l'évolution de l'iconostase moldave și Inscricții pe iconostase din secolul al XVI-lea (Moldova)* ș.a.m.d.

Printre lucrările speciale dedicate diferitelor iconostase din Transilvania trebuie menționat articolul *Câteva considerații noi privind iconostasul brâncovenesc din capela Institutului teologic Universitar din Sibiu* semnat de Elena Popescu, care amintește de lucrări mai vechi ale lui Nestor Camariano și Nicolae Iorga privind activitatea culturală a *Companiei grecești de comerț* din Sibiu, companie care a primit dreptul de a ridica biserici ortodoxe și în alte orașe transilvănene unde ea a funcționat; apoi lucrarea lui Cornel Tatai-Baltă dedicată *Iconostasului Catedralei greco-catolice din Blaj*, un iconostas cu totul aparte pentru peisajul transilvănean din secolul al XVIII-lea, și altele.

Înțelegerea evoluției iconostasului în Transilvania necesită în primul rând limpezirea și clarificarea conceptului de iconostas, adică întocmirea unei istorii „complete” a iconostasului în Bizanț, înțelegerea semnificațiilor simbolice și mai apoi confruntarea cu datele rezultate din cercetarea de teren, dar și confruntarea acestora cu manifestările artistice din teritoriile extracarpatice învecinate. O privire de ansamblu asupra problemelor ridicate de iconostas și mai apoi reșezarea lor în context rămân deziderate care ne vor facilita în viitor o mai bună înțelegere a temei, o abordare mai creativă, tradițională, dar în același timp modernă a problematicii iconostasului, cu scopul practic de a reda interioarelor din biserici armonia și frumusețea specifică Bizanțului și, implicit, de a-i readuce în prim-plan funcția liturgică.

Abordarea interdisciplinară are fără îndoială mai multe *avantaje*, fiind singura în măsură să aducă noi precizări acolo unde, urmând cadrele specifice fiecărei discipline, se ajunge în impas. În cazul de față, considerăm că acest tip de abordare se impune de la sine,

prin însăși natura temei propuse, o temă care însumează în primul rând concepții teologice și practici spațiale liturgice ce determină mai apoi aspectele materiale pe care istoria, istoria artei și arheologia sunt chemate să le descifreze. *Dezavantajul* constă, în cazul oricărei asemenea abordări în care nu este posibilă munca în echipă, în neputința de a cuprinde într-o măsură mulțumitoare domeniile care nu-i sunt proprii autorului, cum ar fi – în cazul nostru – arheologia sau arhitectura, dar nu numai.

Surse documentare pentru subiectul abordat sunt extrem de puține, indirecte (cu o singură excepție) și relativ târzii pentru intervalul de timp studiat.

Sursele materiale. În cazul *bisericilor de zid* din Transilvania, ele ridică încă numeroase probleme, cum ar fi, de pildă, cele de datare. Multe mai așteaptă să fie incluse în campaniile de cercetări arheologice sau în programe de restaurare. Surprize de amploare, care să oblige la rescrierea unor părți însemnate din istoria locurilor, încă mai pot apărea, așa cum s-a întâmplat în cazul bisericii vechi de la Mănăstirea Râmeț – fără a fi epuizate – și cum se așteaptă în cazul bisericilor din Cicău și Galda de Jos, unde restaurarea este încă în curs de desfășurare. Cataclismele naturale, vicisitudinile istorice, reparațiile și înnoirile neavenite sau pur și simplu neîncadrarea corespunzătoare a unor monumente vechi, valoroase, le-au pus în pericol existența sau au dus chiar la dispariția lor. În câteva cazuri fericite supraviețuirea a atârnat de semnalări de ultim moment, precum memoriul lui Nicolae Iorga în legătură cu biserica de la Galda de Jos⁴ (județul Alba) sau cel al Ioanei Cristache Panait referitor la biserica din Săndulești⁵ (județul Cluj).

Pentru *bisericile de lemn* și *patrimoniul mobil*, principala problemă derivă din materialul perisabil din care sunt constituite, ceea ce a făcut ca doar un număr mic dintre cele databile până în secolul al XVII-lea să supraviețuiască până astăzi, în cele mai multe cazuri și acestea afectate de refaceri și repictări și, nu în ultimul rând, de distrugerii intenționate și înstrăinări.

Metoda de lucru a avut la bază în special studiul de caz. Informația este împărțită pe capitole, în funcție de tipurile de surse. Sunt discutate biserici de zid care păstrează iconostase de zid sau care au avut în trecut un astfel de perete despărțitor, atestat fie prin cercetări arheologice, fie prin mențiuni documentare, și biserici de lemn și piese de patrimoniu mobil din cuprinsul Transilvaniei, databile până în secolul al XVII-lea inclusiv. Studiile de caz cuprind date esențiale despre fiecare monument și iconostasul aferent, cu

---

⁴ MARCHIȘ (2020), p. 60.

⁵ CRISTACHE PANAIT; DAIA (1974), p. 88.

referire la încadrarea cronologică sau cel puțin o estimare a ei, tipul de plan, arhitectura și decorul pictat, funcția, grupul de biserici în care se încadrează și, acolo unde se pot face astfel de aprecieri, influențele resimțite dinspre ariile culturale din afara Transilvaniei. Referirile continuă cu programul iconografic al iconostasului și comentariile de rigoare care îi evidențiază aspectele particulare și permit, la finalul lucrării, *prin analiză și comparație*, stabilirea unui proces evolutiv, a unei tipologii, a ariei de răspândire și a unor tendințe locale sau a influențelor de dincolo de Carpați.

În cazul demersului nostru, una din cele mai importante modalități de documentare a fost cercetarea de teren, prin care am putut face observații directe legate de starea de conservare a iconostaselor, numărul componentelor păstrate, detalii tehnice și stilistice în vederea datării și atribuirii etc.

În acest sens am întreprins cercetări de teren la monumentele religioase de pe cuprinsul Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului – județele Cluj, Bistrița-Năsăud, Maramureș și Sălaj, efectuate în perioada 2011-2015, când am îndeplinit și funcția de gestionar-custode și muzeograf al Colecției Muzeale a Mănăstirii Nicula, în cadrul căreia am făcut numeroase demersuri pentru îmbogățirea patrimoniului cultural; alte cercetări am întreprins în colecțiile de obiecte de cult ale Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului, Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, Arhiepiscopiei Aradului, Protopopiatului Ortodox Bistrița, Complexului Național Muzeal „Astra” Sibiu, Muzeului Național de Artă al României (București), Muzeului Țăranului Român (București), Muzeului de Artă din Cluj-Napoca, Muzeului Etnografic al Transilvaniei (Cluj-Napoca), Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei (Cluj-Napoca), Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia ș.a.m.d., precum și în colecțiile unor muzee de interes local (Sibiel, Muzeul Municipiului Gherla, Muzeul Grăniceresc din Năsăud, Iclod, Rășinari, Muzeul Pipaș din Sighet etc.) și în colecții particulare (colecția Szöcs – Făgăraș, colecția Aurel Bodiu – Cluj-Napoca etc.). Un aport însemnat l-au avut și excursiile de documentare, începând din 2005 până în prezent, în țară și străinătate, în Italia, Franța, Belgia, Anglia, Germania, Ungaria, Bulgaria, Serbia, Turcia, Ucraina, Grecia și la Muntele Athos.

Apelul la bibliografia monumentelor incluse în studiile de caz și la literatura de specialitate din diverse domenii de cercetare conexe au întregit și confirmat ipoteza-premisă de la care a pornit acest studiu și anume vechimea existenței și perpetuarea în timp a unui tip de închizătură a altarului la bisericile românești vechi din Transilvania, tip ce își are

originea în templonul bizantin și este legat organic de cultul răsăritean. Coroborarea și analiza rezultatelor obținute în urma cercetării au condus la următoarele concluzii:

- Forma specifică de iconostas transilvan în secolele XIV-XVII a fost *iconostasul de zid, respectiv peretele-iconostas cu două intrări simetrice*. Ea se regăsește în întreaga arie de locuire a populației românești din Transilvania și a avut ca prototip iconostasul de zid al bisericii Mănăstirii Râmeț.

- Extensia iconostasului de zid cu două intrări simetrice poate fi urmărită în arhitectura bisericilor de lemn. Forma preponderentă de închidere a altarului la bisericile de lemn din Transilvania – începând din secolele XVI-XVII – a fost peretele-iconostas cu două intrări simetrice. În județul Sălaj, această caracteristică este aproape exclusivă și ea rămâne prevalentă și pe întreg parcursul secolului al XVIII-lea.

- Programul iconografic al iconostaselor transilvănene se desfășoară, în genere, pe trei registre: un registru inferior echivalent Icoanelor împărățești, un registru median Deisis cu Apostolii, iar în timpan Înălțarea Domnului sau Răstignirea. Programele prezintă o unitate organică sesizabilă de la cel mai vechi ansamblu cunoscut – Galda de Jos, secolele XIV-XV – până în secolul al XIX-lea, diferențele între cele trei programe decorative arhaice (Râmeț, Galda de Jos, Cicău) și cele din epoca modernă constând în înlocuirea scenei Înălțarea Domnului cu Răstignirea și adăugarea, sporadică, de la jumătatea secolului al XVIII-lea, a unui al patrulea șir de icoane, ilustrând Praznice sau chipuri de Proroci.

- O serie de mărturii indirecte oferite de programele iconografice bizantine din vechile biserici de piatră de la Strei, Sântămărie-Orlea, Densuș, Ribița etc., de lapidarele prevederi tipiconale din primele Liturghiere transilvănene, de prezența grinzilor de lemn asociate închizăturii altarului sau cel puțin de urmele lăcașurilor de fixare a lor, sugerează prezența în trecut, în bisericile transilvănene, a unor sisteme de închidere a altarului asemănătoare celor din regiunile aflate sub înrâurirea artei bizantine (fie direct, fie prin zone de interferență ale artei bizantine cu cea occidentală).

- Raritatea icoanelor pe panou de lemn până la jumătatea secolului al XVII-lea poate fi explicată prin faptul că pictura murală, respectiv icoana în frescă, a fost locul de închinare în biserici, după cum dovedesc reprezentările de la Peșteana și Galda de Jos, dar și cele de la Strei, Densuș, Ribița etc., unde prezența proschinitarelor bizantine este cât se poate de concludentă.

- În Transilvania, primele iconostase propriu-zise, într-o formulă apropiată de cea

obișnuită astăzi, apar abia la mijlocul secolului al XVII-lea și constituie piese de import.

- Într-o primă fază, influențe iconografice majore au venit de la sud de Dunăre, pe filieră italo-dalmată, pentru care nu avem corespondențe în Moldova și Țara Românească, apoi pe filieră sârbească. De la jumătatea secolului al XVII-lea și până în primele decenii ale secolului al XVIII-lea hotărâtoare a fost iradierea artei rutene din sud-estul Regatului polono-lituanian.

- Este necesară o nouă perspectivă de abordare a sistemelor de separare a altarului la bisericile românești vechi din Transilvania. Pentru istorici, se impune premisa existenței în trecut a unui iconostas arhaic de zidărie cu două intrări simetrice sau a altui sistem de închidere a altarului asociat grinzii de lemn de la baza deschiderii în arc a absidei, iar pentru teologi e nevoie de o reconsiderare a istoriei iconostasului până în secolul al XVIII-lea și a sistemului teologic aferent, în acord cu realitățile evidențiate de cercetarea din teren.

Concluziile rezultate în urma acestui studiu nu exclud caracterul național al artei românești din Transilvania, însă nici nu neagă una din trăsăturile specifice artei bisericesti care, în genere, tinde să-și asume un caracter universal. Este firesc ca într-un spațiu multi-etnic și pluri-confesional, aflat într-o zonă de interferență a civilizațiilor, să existe sinteze, uneori surprinzătoare, care, așa cum observa V. Vătășianu în legătură cu monumentele din Țara Hațegului, nu pot fi încadrate cu ușurință într-un curent sau altul⁶ și care, totuși, dau mărturie despre un trecut ce încă mai are multe de spus⁷ și, prin urmare, încă așteaptă să fie scos la lumină. Același lucru îl afirmăm și despre iconostasul de zid cu două intrări, dimpreună cu iconografia lui. În final, nu putem trece cu vederea nici concluzia Elenei Dana Prioteasa referitoare la pictura românească medievală din Transilvania, conformă cu rezultatele studiului nostru, cum că a fost destinată cultului ortodox, amestecul stilistic și tematic de elemente bizantine și apusene, mai greu de deslușit, necesitând „o multitudine de alte surse și de raportări la fenomenul artistic din zone mai îndepărtate”⁸. Am urmat o abordare similară, utilizând, pe cât ne-a fost cu putință, toate tipurile de surse, mai mult sau mai puțin directe, de care am putut dispune.

---

⁶ VĂTĂȘIANU (1930), p. 181.

⁷ VĂTĂȘIANU (1959), p. 258.

⁸ PRIOTEASA (2016), p. 12.

În final, sperăm ca studiul de față să constituie o contribuție utilă la cunoașterea artei bisericesti transilvănene și să ofere, într-o oarecare măsură, o bază și câteva repere limpezi direcțiilor de cercetare viitoare referitoare la iconostas. Astfel, pentru viitor, semnalăm câteva din dezideratele rămase:

- Continuarea investigațiilor arheologice la vechile monumente de zid românești, pentru a stabili gradul și aria de răspândire a iconostasului cu două intrări simetrice și la alte monumente din Țara Hațegului, dar și la monumente din județele Alba, Brașov, Sibiu și mai ales Cluj.

- Finalizarea operațiilor de restaurare de la bisericile din Galda de Jos și Cicău, deoarece de ele depinde obținerea unui plus de cunoaștere în privința programului iconografic ortodox și a adaptării sale la caracteristicile iconostasului de zid local (reprezentarea Înălțării Domnului în timpan), dar și apartenența la un grup compact de biserici de zid românești de rit răsăritean, concentrate la vest de Mureș, pe versanții estici ai Carpaților Occidentali.

- Stabilirea relației dintre iconostasul de zid cu două intrări și masa din naos, asemănătoare mesei de altar, atestată arheologic la o serie de monumente vechi și perpetuată în arhitectura bisericilor de lemn, precum și identificarea funcțiunii ei liturgice.

- Stabilirea în ce măsură există o relaționare între iconostasul de zid cu două intrări simetrice specific bisericilor românești și închizătura altarului în bisericile parohiale catolice (romanice) de mici dimensiuni, din Transilvania (incluzând aici, în cazul celor dintâi, și uzanța liturgică presupusă de prezența meselor de piatră din naos și pronaos).

- În legătură cu transferul iconostasului de zid cu două intrări simetrice în arhitectura bisericilor de lemn, el depinde de restaurarea la scară largă a bisericilor de lemn din Țara Hațegului, unde se păstrează indicii de acest fel la un număr de monumente aproape la fel de mare ca în județul Sălaj – fapt datorat, în cele mai multe cazuri, modificărilor majore pe care monumentele le-au suferit în ultimele două secole, datorită rămânerii în uz și adaptărilor la cerințele cultice actuale.

- În privința icoanelor pe panou de lemn, completarea cercetării de teren, pentru punerea în evidență a numeroaselor importuri rutene, împreună cu restaurarea științifică a patrimoniului conservat în colecții și muzee, vor aduce cu siguranță mai multe lămuriri în privința importurilor artistice, dar și a „școlilor” locale de iconografie din secolele XVI-XVII.